

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 1148 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxiizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlanlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	

Turizm sektorida milliy hunarmadchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoira Azimovna , kafedra professori	
Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni	164
Ibragimov G'ayrat Ablaqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktam Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orqali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyyigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	

Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	
Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tatqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан	340
Усманов Фаррух Обитхонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi; Sindarov Fazliddin Kaxramonovich , kafedra assistenti	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	

Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinov , doktorant	
Erkin iqtisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодиқова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолиддин угли , магистр	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Ноди́ра Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otobek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlari	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	

O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
Markaziy Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyorov Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari.....	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhkomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	
Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashtirish va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	

Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari...	683
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Ishaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	
Korxonalar moliyaviy tahlilining ahamiyati	714
Karimov Eminjon Gapardjonovich , doktorant	
Рекреация как основа духовно-культурного возрождения нации и социально-экономического развития страны	716
Алимова Гузал Алишеровна , Доктор философии (PhD) по экономическим наукам	
Развитие тепличного плодОВОЩЕВОДСТВА и создание в отрасли цепочки добавленной стоимости Республики Узбекистан.....	722
Дурманов Акмал Шаймарданович , PhD, доцент кафедры	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning innovatsion usullari.....	734
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li , DSc, mustaqil izlanuvchi	
Роль виртуальных банков в развитии экономики Узбекистане.....	738
Каримов Нарбой Ганиевич , доктор экономических наук; Ниязметов Мансур Рустамович	
Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish imkoniyatlari	742
Xayitov Abdimannon Buxarovich , iqtisod fanlari nomzodi	
Maxsus iqtisodiy zonalar: mazmun-mohiyati, ulardagi investitsiya muhitini yaxshilash	748
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li , PhD, dotsent	
Современные тенденции формирования системы критериев рабочих мест в условиях экологизации экономики	754
Ходжаева Нодирахон Абдурашидовна , PhD, профессор	
Yangi O'zbekistonda xizmatlar sohasi – mamlakat taraqqiyotining drayveri	760
Yusupov Muxamadamin , kafedra dotsenti	
Oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning zarurati	767
Anvar Bazarbayevich Gafurov , PhD (i.f.f.d)	
Kichik sanoat zonalaridagi korxonalar raqobatbardoshligini oshirish.....	774
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	778
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Tibbiy sug'urtada innovatsiyalar va IT-texnologiyalarning qo'llanilishi	784
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna , PhD, kafedra dotsenti	
Improvement of Scientific Methodological Bases of Innovative Management of Higher Education Institutions.	789
Gafurova Dilshoda , PhD	
Leveraging Public-Private Partnerships for Strategic Investment Financing	793
Yakubova Samira , PhD	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida banklarning o'rni.....	797
Adilova Zohida Ikromjonovna	
Turistik resurslarning salohiyatdan samarali foydalanishning nazariy asoslari	801
Alimardonova Zebuniso Mamarajabovna , mustaqil izlanuvchi	
Respublikamizda qimmatli qog'ozlar bozorini raqamlashtirishning o'ziga xos jihatlari	805
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Исследование алюминиевого порошка как строительный материал	809
Шарипова Мадина Конгратбаевна , преподаватель	
Bank tizimi samaradorligini oshirishda chakana bank xizmatlarining o'rni.....	812
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich , PhD	

Lizing faoliyatini kreditlashda anderraytingdan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari	818
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Milliy moliya bozorini rivojlantirish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar	824
Burxanov A. U. , i.f.d., professor, Muratov Amir Timur ug'li , talaba	
Iqtisodiyotda yashil innovatsiyalarni joriy etishni konseptual asoslari.....	829
Ruzibayeva Nargiza Hakimovna , kafedra dotsenti	
Цифровизация страховых претензий является основным механизмом развития страховой отрасли.....	835
Узакова Камола Бехзодовна , ассистент кафедры	
O'zbekiston va MDH mamlakatlari soliq tizimining qiyosiy tahlili	839
Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchi	
Soliq ma'muriyatchiligi tizimida samarali soliq nazoratini tashkil etish masalalari.....	845
Poyonov Bobir Bekmurod o'g'li , Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchilar	
Banklarda aktivlar portfellarining zamonaviy holati	851
Murodova Mohigul Chori qizi , katta o'qituvchi	
Vaqtni boshqarish texnologiyasidan foydalangan holda talabalarning o'quv faoliyatida o'zini o'zi tashkil etishini rivojlantirish muammosini o'rganishning nazariy asoslari.....	855
Otajonova Maftuna Sultonmurodovna , tayanch doktorant	
Kredit-modul tizimida talabalarning mustaqil ishini rejalashtirish va tashkil qilish	859
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna , p. f. n.	
Erkin iqtisodiy hududlarga investitsiyalarni jalb etish innovatsion taraqqiyot omili sifatida	863
Sheraliyeva Saida Azatovna , katta o'qituvchi	
Paxta-to'qimachilik klasterlari mahsulotlari eksportini motivatsiyalash mexanizmi	868
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich , tayanch doktorant	
O'zbekiston Respublikasida soliq tavakkalchiligini boshqarishning hozirgi zamon muammolari.....	875
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
Modern Methods of Tax Control: Analysis, Problems and Solutions.....	879
Ergasheva Malikakhon , Independent researcher	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish mehnat bozorida bandlik darajasini oshirish omili sifatida.....	884
Amanov Otabek Amankulovich	
Tashqi savdo – statistik o'rganishning obyekti sifatida.....	888
Ergashev Mirjon Yorqin o'g'li , tayanch doktorant	
Nodavlat notijoart tashkilotlarida maqsadli tushumlarga doir ishchi schotlarni takomillashtirish.....	893
Ne'matov Oybek Ismatullayevich , PhD	
Kichik biznes subyektlarida marketing strategiyasini qo'llash va uni takomillashtirish	897
Saidaxmedova Nodira Ilxamovna , DsC	
Библиометрический анализ области знаний налогового администрирования.....	902
Bokhodir Isroilov , Doctor of Economics, Boburshokh Ibragimov , PhD	
Soliq qarzini undirish amaliyoti va uni tartibini takomillashtirish tahlili.....	909
Raximova Shaxlo Rajapboyevna , mustaqil tadqiqotchi	
Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlashda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning ahamiyati.....	915
Xo'jaqulova Nigora Rustamovna , PhD	
Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning ta'sirini boshqarish	922
Maxmudov Anvarjon Maxmudovich , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda tijorat banklarining investitsion faoliyatining ekonometrik tahlili	930
Achilov Uyg'unjon Ulug'bekovich , dotsent	
Семья и ее роль в воспитании молодежи.....	935
Зайналов Жахонгир Расулович , профессор, Бердикулов Журабек , ассистент	
Don mahsulotlari korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarining boshqaruv hisobi, auditi va tahlil qilishga oid tadqiqotlarga doir mulohazalar.....	938
Nosirov Ilhom Abbosovich , i.f.d., Abdilalimov Akmaljon Obidjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Повышение эффективности маркетинговой деятельности издательско-полиграфических компаний..	943
Холмирзаева Феруза Абдуллаевна	
Совершенствование учета качества в предприятиях по хранению и переработке зерна.....	949
Холбеков Расул Олимович , доктор экономических наук, профессор	
Mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning zamonaviy yo'nalishlari.....	956
Axmedova Nafisa Amriddin qizi	

Iste'molchilarga yo'naltirilgan marketing strategiyalarini takomillashtirish.....	962
Ruziyeva Shaxlo Raupovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda ichki auditni tashkil qilishning nazariy asoslari	968
Maxmudova Sharifa Elmurodovna , tayanch doktorant	
Tijorat banklarining chakana xizmatlari va ularga ta'sir etuvchi omillar	972
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna , PhD	
Xalqaro lizing munosabatlarini rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishda uning rolini oshirish	978
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Raqamli banklar faoliyatini tahlil qilish (Tinkoffbank misolida).....	983
Nabiyeva Feruza Odilovna , tayanch doktorant, Parpiyeva Ra'no Abdurasulovna	
Пути организации инновационных процессов в Узбекистане	988
Насиров Дилшод Фарходович	
Цифровизация банков: риски и стратегии управления финансовыми активами в цифровой эпохе.....	992
Кодиров Бобур Абдулбори угли , магистр	
Tijorat banklari depozit bazasini optimallashtirish masalalari	1000
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
Tijorat banklari operatsion xarajatlarini optimallashtirishning ayrim jihatlari	1005
Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Bank kapitali barqarorligini oshirishda iqtisodiy mexanizmlardan foydalanish holati.....	1010
Vasiyev Alisher Samiyevich	
O'zbekistonda fiskal va monetar siyosatni muvofiqlashtirish amaliyotining institutsional tahlili	1014
Hakimjon Hakimov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kredit foiz stavkasini muvofiqlashtirish masalalari	1019
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Korxonalarining investitsiya faolligini ta'minlashda soliq rag'batlarining samaradorligini oshirish	1024
Ilyasova Barno Axmadovna , mustaqil tadqiqotchi	
Xitoy sug'urta bozorida onlayn sug'urta xizmatlar tahlili.....	1028
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich , Iqtisodiyot fanlari falsafa doktori (PhD)	
Ayrim rivojlanayotgan davlatlarda innovatsion bank xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari	1033
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi faoliyati samaradorligini matematik simulyatsion modelashtirish.....	1041
Artikov Ne'matulla Abdusalamovich	
O'zbekistonda akademik mustaqillikni qo'llab-quvvatlash: 2022-yilgi AFI tadqiqotidan olingan tushunchalar va ilmiy istiqbollar	1046
Yuldashev Feruz Isroil o'g'li , tayanch doktorant	
Mintaqaviy rivojlanishdagi nomutanosiblikni tartibga solish funksiyalari.....	1052
Mullabayev Baxtiyarjon Bulturbayevich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori	
Tijorat banklarining innovatsion marketing strategiyasi samaradorligini oshirish yo'llari	1058
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekistonda oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning marketing strategiyasi va uning amal qilish mexanizmi	1064
Muxtorova Umida Karimovna , katta o'qituvchi	
Аспекты здоровья и питания: влияние продукции животноводства на устойчивые и здоровые рационы	1070
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции	1075
Бабаева Гузаль Яшиновна , доцент кафедры	
Oilaviy biznes bo'yicha jahon amaliyoti tahlili	1081
Toshpo'latov Murodulla Sobirjon o'g'li	
Milliy iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining tutgan o'rni.....	1086
Jo'rayev Dilshod Maxmudjonovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi.....	1091
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirishda tashqi iqtisodiy savdoning ahamiyati.....	1095
Ibodullayev Abror Axrorovich , dotsent, Gulov Ma'ruf G'ayrat o'g'li , Muxtorov Ilhom Avazjon o'g'li , talabalar	
The Impact of Corporate Monopolies on Market Competition and Economic Health	1100
Nimatullayev Khondamir Tursunboy ugli , Avazov Ilkhom Ravshanovich	

Проблемы и перспективы зеленой экономики в Республике Узбекистан	1104
Тураева Адиба Икрамовна , старший преподаватель кафедры	
Quantifying the Return on Investment for Businesses in Adopting Green Construction Practices	1109
Gulsarakhon Muhammadyoqub kizi Ostonakulova , DSc	
Ishlab chiqarish tafovutining markaziy bank monetar siyosati qarorlariga ta'siri	1117
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich , PhD	
Iqtisodiyotni globallasuvi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish.....	1122
Kalandarova Nargiza Narimanovna , PhD	
Aksiyadorlik jamiyatlarining fond birjalarida listingdan o'tish tartibi va mamlakatimiz amaliyoti.....	1128
Narimonov Sayfullaxon Sunnatillo o'g'li , tayanch doktorant	
Hududlar moliyaviy barqarorligini ta'minlashda investitsiya jozibadorligini oshirishning nazariy jihatlari	1135
Sunatullayeva Shaxnoza Xurshid qizi , tayanch doktorant	
Kichik biznes uchun muqobil moliyalashtirish manbalari va vositalari: xorijiy tajriba.....	1142
Xolikov Sarvar Xayitbayevich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi muddati o'tgan qarzdorliklar muammosining maqbul yechimlarini topishning zarurati	1143
Ruzimuradov Shuxrat Xusanovich	
Panel ma'lumotlari asosida hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga tas'ri etuvchi omillarning ekonometrik modellari.....	1147
Abdullaev Farxod Ozodovich	

PANEL MA'LUMOTLARI ASOSIDA HUDUDLARNI IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNING EKONOMETRIK MODELLARI

Abdullaev Farxod Ozodovich

Urgench davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada 14 ta ma'muriy hudud bo'yicha 2010–2023-yillardagi panel ma'lumotlari asosida hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar OLS, FEE hamda REE modellari tuzildi.

Kalit so'zlar: hudud, First differences estimator, omillar, OLS, FEE hamda REE modellar, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish.

Abstract: In this article, based on panel data from 2010-2023 for 14 administrative regions, models of factors influencing the socio-economic development of regions, OLS, FEE and REE, are created.

Key words: region, first difference estimation, factors, OLS, FEE and REE models, socio-economic development.

Аннотация: В данной статье на основе панельных данных 2010-2023 гг. по 14 административным регионам созданы модели факторов, влияющих на социально-экономическое развитие регионов, OLS, FEE и REE.

Ключевые слова: регион, оценка первых разностей, факторы, МНК, модели FEE и REE, социально-экономическое развитие.

KIRISH

So'nggi yillarda mamlakatimizda hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, aholining yashash sharoitlarini tubdan yaxshilash, turmush darajasida sezilarli ijobiy o'zgarishlarga erishish bo'yicha izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ushbu maqsadda hududlarni sektorlarga bo'lib ishni tashkil etish tizimining joriy etilganligi xalq bilan manzilli muloqotning yo'lga qo'yilishiga imkon yaratdi. Bunda har bir hududni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashda ilmiy yondoshuvlar majmui dozarb kasb etadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Osiyolik olimlar Xin Li, Haixia Zhao, Binjie Gu, Yijiang Chen o'z ilmiy tadqiqotlarida global iqlim o'zgarishini hududlar iqtisodiyotiga ta'sirini o'rganib, ekonometrik modellardan foydalanib NEP larni shimoliy va dengiz mintaqalarida yuqori cho'kishlar va tsiklik tebranishlar bilan sezilarli fazoviy o'zgaruvchanlik mavjudligi aniqlandi, iqtisodiy va ijtimoiy omillar CSSPga katta ta'sir ko'rsatdi, iqtisodiy o'sish va sanoatni optimallashtirish CSCni yaxshilashi, ammo aholining o'sishi va shaharlarning kengayishi uni qisqartirishini aniqlashdi.

Boshqa bir qator iqtisodchilar Jingwei Cheng, Xuechang Zhang, Qiang Gao dengiz iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy tizimlari (MEESS) o'rtasidagi o'zaro ta'sirni Xitoyning 11 qirg'oq mintaqasi (2006–2020) ma'lumotlari asosida tadqiq etishgan. NATOjalarga ko'ra, MEESS darajasi doimiy ravishda o'sib bormoqda, dengiz iqtisodiyoti izchil o'sib bormoqda, ekologiya yuqori, ammo sekin o'sish sur'atida va ijtimoiy tizimlar pastdan boshlanadi, lekin tez o'sib bormoqda. Kuchli dengiz ekologik tizimlariga ega bo'lgan hududlarda yuqori ulanish darajalari mavjud. 2020-yilga kelib, oltita hudud o'rtacha muvofiqlikda edi, Shanxay bundan mustasno edi; boshqa hududlarda o'zgaruvchan yaxshilanishlar kuzatildi. 2021–2026-yillarda qirg'oqbo'yi hududlari oraliq muvofiqlashtirishga erishishi kutilmoqda, Shandong esa yaxshi muvofiqlashtirishda yetakchilik qiladi. Muvofiqlashtirishning asosiy omillari port faoliyati, moliya sanoatining o'sishi va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini o'z ichiga oladi. Ushbu tadqiqot okean quyi tizimining o'zaro ta'sirini baholash uchun takomillashtirilgan ulanish muvofiqlashtirish darajasi (CCD) modelining samaradorligini ta'kidlaydi va siyosatchilarga dengizni barqaror rivojlantirishni rejalashtirishda yordam beradi.

Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga qaratilgan yana bir tadqiqot Yaojia Dong, Fuyuan Wang, Kaiyong Wanglar tomonidan amalga oshirilib, 2006-yildan 2022-yilgacha Xitoyning janubi-g'arbiy va shimoli-sharqiy urbanizatsiya mintaqalaridagi iqtisodiy o'sishga okrugdan shahargacha bo'lgan okrug (CTD) va okrug darajasidagi shahardan shahargacha (CLTD) siyosatlarining ta'sirini baholashgan. "Siyosatlar viloyat poytaxtlaridagi iqtisodiy rivojlanishni noviloyatlarga qaraganda ko'proq kuchaytiradi, ta'sir jihatidan sezilarli farqlar

mavjud, iqtisodiy o'sishga ta'sir siyosat, infratuzilma, sanoat va investitsiyalar bilan bog'liq bo'lib, barqaror urbanizatsiyani rag'batlantirib, fiskal daromadlar, sanoat imkoniyatlari va bandlik darajasini oshirishga olib keladi", degan xulosaga kelishgan.

Yevropada hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga bag'ishlanga so'nggi ilmiy tadqiqotlardan biri Fernando Isla-Castillo a, Anna Garashchuk b, Pablo Podadera-Riveraga tegishli bo'lib, 2003-yildan 2021-yilgacha aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YaIM ma'lumotlarini beta va sigma konvergenstsiya usullaridan foydalangan holda tahlil qilgan holda, ushbu maqola Evropa Ittifoqi NUTS-2 mintaqalarida iqtisodiy konvergenstsiya rivojlanish darajasi va iqtisodiy tsikllarga bog'liqligini aniqlashgan. Olimlarning fikricha, kam rivojlangan mintaqalar, ayniqsa tanazzul davrida tezroq birlashadi va mintaqaviy bir xillikning yuqoriligi konvergenstsiyani tezlashtiradi, tezlik mutlaq yaqinlashuv sharoitida 2% ga nisbatan 7% dan 11% gacha. Fazoviy bog'liqlik konvergenstsiya tezligini 3% dan 8% gacha kamaytiradi. Bundan tashqari, iqtisodiy rivojlanish darajasi o'rtachadan past bo'lgan 29 ta zaif mintaqani aniqlangan bo'lib, bu hududiy iqtisodiy uyg'unlik muammolarini hal etish muhimligini ta'kidlaydi.

Barqaror rivojlanishga erishish uchun mamlakatlar iqtisodiy o'sishni atrof-muhit muhofazasi va ijtimoiy farovonlik bilan muvozanatlashtirmoqda. Olimlar Yiran Niu, Jean-Philippe Boussemart, Zhiyang Shen, Michael Vardanyan ijtimoiy farovonlikning muhimligiga qaramay, u ko'pincha samaradorlikni baholashga urinishgan. Ular o'z ishlarida 2000-yildan 2019-yilgacha OECDning 28 ta davlatida iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy samaradorlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni baholash uchun ko'p bosqichli asosni taqdim etadi. "Ushbu o'lchovlar bo'yicha turli og'irliklar orqali tadqiqot turli siyosat stsenariylari ekologik va ijtimoiy natijalarga qanday ta'sir qilishini baholaydi. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, muvozanatli o'sish siyosati uch sohada ham samaradorlikni oshirishi mumkin, biriga e'tibor qaratish esa boshqa sohalarida taraqqiyotni kamaytirishi mumkin. Yevropa OECD mamlakatlari odatda iqtisodiy ko'rsatkichlar, salomatlik, umr ko'rish davomiyligi va CO² emissiyasi bo'yicha Yevropadan tashqari mamlakatlardan ustundir. Natijalar siyosatchilarga barqaror rivojlanish maqsadlarini iqtisodiy strategiyalarga integratsiya qilish bo'yicha tushunchalar beradi", degan xulosasiga kelishgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy abstraksiyalash, guruhlash, qiyoslash, retrospektiv va istiqbolli, empirik tahlil va boshqa uslublardan foydalanildi. Maqolada ilmiy abstraksiyalash usuli yordamida hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar aniqlandi. Shuningdek, milliy iqtisodiyotda hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili statistik matematik metodlar bilan ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ekonometrik modellashtirishda Panel ma'lumotlari aynan vaqtli qatorlarda yoki aynan fazoviy ma'lumotlarda aniqlanmaydigan ta'sirlarni yanada yaqqol aniqlash va o'lchash imkoniyatini hosil qiladi.

Panel ma'lumotlar modellari umumiy nuqtai nazardan quyidagicha ifodalanadi:

- Panel ma'lumotlar xususiyatlari, Panel ma'lumotlar turlari;
- o'zgaruvchilar turlari (umumiy, o'zgaruvchanlik ichida va o'rtasida);
- Panel ma'lumotlar modellari (Pooled OLS estimator (POLSE), First differences estimator (FDE), Fixed effects estimator (FEE), Random effects estimator (REE));
- baholovchi xususiyatlari (mustahkamlik va samaradorlik);
- bog'liqliklar (birlashtirilgan OLS o'rtasida, belgilangan hodisalar, dastlabki farqlar, tasodifiy hodisalar);
- modellarni tanlash uchun testlar (Breusch-Pagan LM testi, Hausman testi).

Panel ma'lumotlarining xususiyatlari.

Panel ma'lumotlari individual xatti-harakatlar to'g'risida ma'lumot beradi, ular ham kesma, ham vaqt seriyasi o'lchovlariga ega. Panel ma'lumotlari T muntazam vaqt oralig'ini, N ta kuzatuvlarni o'z ichiga oladi. Panel ma'lumotlari tenglamalarda it birgalikda qo'llaniladi.

Masalan, deyilganda, i hududda t vaqtidagi ko'rsatkichni ifodalaydi.

Panel ma'lumotlarning quyidagi turlari mavjud:

Qisqa Panel: ko'p omillar va bir necha vaqt oralig'i. Uzoq Panel: ko'p vaqt oralig'i va kam sonli omillar. Ikkalasi birgalikda: ko'p vaqt davrlari va ko'plab omillar. Panel ma'lumotlari va o'zgaruvchilar.

Turli xil regressorlar x_{it} , vaqtli o'zgarmas regressorlar $x_{it} = x_i$ barcha t vaqtli ko'rsatkichlari uchun, o'zgarmas omilli regressorlar $x_{it} = x_t$ barcha i omilli ko'rsatkichlar uchun ifodalanadi.

x_{it} o'zgarmas qiymat, $\bar{x}_i$ o'zgarmas o'rtacha hamda $\bar{x}$ umumiy o'rtacha.

Umumiy o'zgaruvchi (vaqt va omillar bo'yicha) $x_{it} - x_t$.

O'zgaruvchilar o'rtachasi (omillar o'rtasidagi farq) $\bar{x}_i - \bar{x}$.

O'zgaruvchilar doirasida (vaqt o'tishi bilan omillar ichidagi o'zgaruvchilar) $x_{it} - \bar{x}_i$.

Panel ma'lumotlari asosida to'rttala modelning nazariy tenglamalari quyidagi ko'rinishda o'z aksini topadi. Pooled OLS estimator (POLSE)- parametrlarni baholash uchun o'zgaruvchilar o'rtasidagi va ichidagi o'zgarishlardan foydalanadi. Shuningdek, i omil va t vaqt bo'yicha ma'lumotlari asosida regressiya hosil qilinadi. Bu Panel ma'lumotlarning eng cheklangan modeli bo'lib, adabiyotda ko'p ishlatilmaydi.

Unga ko'ra, Pooled OLS estimator model ko'rinishi quyidagicha aks etadi.

$$y_{it} = \beta_0 + \beta_1 x_{1it} + \beta_2 x_{2it} + u_{it} \quad (1), \quad i = 1 \dots N, \quad t = 1 \dots T, \quad NT - \text{kuzatuvlar soni.}$$

First differences estimator (FDE) – statistik va ekonometrik modellashirishda birinchi farq (FDE) baholovchisi Panel ma'lumotlari bilan o'tkazib yuborilgan o'zgaruvchilar muammosini hal qilish uchun ishlatiladigan baholovchi hisoblanadi.

Birinchi tartibli differentsiyalashda har bir omil uchun bir davrdagi o'zgarishlarni ifodlaydi.

Individual o'ziga xos ta'sir ai har bir individualga xos bo'lgan kuzatilmagan omillardir.

Unga ko'ra, First differences estimator (FDE) noconstant va First differences estimator (FDE) constant modellari quyidagi ko'rinishda namoyon bo'ladi.

$$(FDE) \text{ noconstant- } \Delta y_{it} = \beta_0 + \beta_1 \Delta x_{1it} + \beta_2 \Delta x_{2it} \quad (2)$$

$$\text{va } (FDE) \text{ constant- } \Delta y_{it} = \beta_0 + \beta_1 \Delta x_{1it} + \beta_2 \Delta x_{2it} + u_{it} \quad (3)$$

$$\text{yoki } y_{it} - y_{i(t-1)} = \beta_0 + \beta_1(x_{1it} - x_{1i(t-1)}) + \beta_2(x_{2it} - x_{2i(t-1)}) + (u_{it} + u_{i(t-1)}) \quad (4)$$

1-jadval. Panel ma'lumotlari asosida hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning OLS modeli

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	196
Model	.057956093	9	.006439566	F(9, 186)	=	15.11
Residual	.079246672	186	.000426057	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	0.4224
				Adj R-squared	=	0.3945
Total	.137202764	195	.000703604	Root MSE	=	.02064

y1	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
x6	.0372537	.0077774	4.79	0.000	.0219104 .0525971
x13	-.026891	.0108604	-2.48	0.014	-.0483163 -.0054656
x14	-.0342141	.0081953	-4.17	0.000	-.0503817 -.0180465
x15	.0785225	.0254783	3.08	0.002	.028259 .128786
x16	-.0137361	.0055771	-2.46	0.015	-.0247386 -.0027336
x18	-.0073902	.0015013	-4.92	0.000	-.0103521 -.0044284
x19	.0364717	.0081372	4.48	0.000	.0204186 .0525248
x21	.0128385	.0040849	3.14	0.002	.0047799 .0208971
x29	-.0681049	.0120338	-5.66	0.000	-.0918452 -.0443646
_cons	4.362849	.0607643	71.80	0.000	4.242973 4.482725

OLS (Oddiy kichik kvadratlar) bo'yicha bir davrdagi o'zgarishlar, bog'liq bo'lgan o'zgaruvchining mustaqil o'zgaruvchilardagi bir davrdagi o'zgarishlariga bog'liq. [11]

Kuzatuvlar soni: $N(T-1)$ (birinchi davr farq tufayli mavjud bo'lmagan). Shuningdek, o'ziga xos ai individual effektlar bekor qilinadi. O'zgarmas vaqtli o'zgaruvchilar modeldan chiqariladi va ularning koeffitsiyentlariga ega emas.

Yuqoridagi jadvalga ko'ra panel ma'lumotlari asosida hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning OLS modeli tenglamasini tuzamiz:

$$\ln Y_1 = 0.037 \cdot \ln X_6 - 0.026 \cdot \ln X_{13} - 0.034 \cdot \ln X_{14} + 0.078 \cdot \ln X_{15} - 0.013 \cdot \ln X_{16} - 0.007 \cdot \ln X_{18} + 0.036 \cdot \ln X_{19} + 0.012 \cdot \ln X_{21} - 0.068 \cdot \ln X_{26} + 4.362$$

Fixed effects estimator (FEE) – bu model parametrlari qat'iy yoki tasodifiy bo'lmagan miqdorlar bo'lgan statistik model. [12]

Tasodifiy effektlar modellari va model parametrlarining barchasi yoki ba'zilar tasodifiy o'zgaruvchilar bo'lgan aralash modellardan farqli o'laroq, ekonometrika va biostatistika kabi ko'plab ilovalarda o'zgarmas effektlar modeli regressiya modeliga ishora qiladi, bunda guruh o'rtachalari o'zgarmas (tasodifiy bo'lmagan) bo'ladi.

Shuningdek, ushbu modelda bu shaxslar orasida doimiy bo'lgan o'zgaruvchilar, yoshi, jinsi yoki etnik kelib chiqishi kabi bu o'zgaruvchilar vaqt o'tishi bilan doimiy tezlikda o'zgarmasligi yoki o'zgarishi ifodalanadi.

Vaqtli o'rtacha ko'rsatkichlari (vaqt bo'yicha o'rtachalarni olish):

$$\bar{y} = \beta_0 + \beta_1 \bar{x}_{1i} + \beta_2 \bar{x}_{2i} + \bar{a}_i + \bar{u}_i \quad (5)$$

Panel ma'lumotlari modelidan vaqtli o'rtacha ko'rsatkichlari modeli ayrilgandan keyin tenglama quyidagi ko'rinishga ega bo'ladi.

2-jadval. Panel ma'lumotlari asosida hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarning REE modeli

```

Random-effects GLS regression              Number of obs   =       196
Group variable: i                         Number of groups  =        14

R-sq:                                     Obs per group:
    within = 0.2788                        min =          14
    between = 0.5076                       avg =         14.0
    overall = 0.3170                       max =          14

Wald chi2(6) =      80.84
corr(u_i, X) = 0 (assumed)                Prob > chi2       =      0.0000
theta       = .29281501

```

yl	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
x6	.0412412	.0089348	4.62	0.000	.0237293 .0587531
x14	-.0122787	.0067328	-1.82	0.068	-.0254746 .0009173
x15	-.042184	.0102827	-4.10	0.000	-.0623377 -.0220303
x18	-.0048817	.0017544	-2.78	0.005	-.0083203 -.0014431
x19	.0261439	.0091326	2.86	0.004	.0082444 .0440434
x21	.0202377	.0042697	4.74	0.000	.0118693 .028606
_cons	4.371185	.0649759	67.27	0.000	4.243835 4.498536
sigma_u	.00561972				
sigma_e	.02103171				
rho	.06663914	(fraction of variance due to u_i)			

Fixed effects estimator (FEE) o'zgaras effektlar (vaqtni kamaytiruvchi o'zgaruvchilardan foydalanadi) quyidagi ko'rinishda ifodalanadi:

$$y_{it} - \bar{y} = \beta_1 (x_{1it} - \bar{x}_{1i}) + \beta_2 (x_{2it} - \bar{x}_{2i}) + (u_{it} - \bar{u}_i) \quad (6)$$

Fixed effects versiyasi va birinchi tartibli differentsial baholovchilari ikkita vaqtli davrda bir xil ifodalanadi: (T=2) bo'lganda.

Birinchi tartibli differentsiallash:

$$y_{it} - y_{it-1} = y_{it} - y_{it-1}$$

Baholovchi ichida vaqtni kamaytiruvchi o'zgaruvchilar quyidagicha ifodalanadi:

$$y_{it} - y_{it-1} = (y_{it} + y_{it-1}) / 2 - (y_{it-1} + y_{it-2}) / 2 \quad (7)$$

Unga ko'ra ko'proq vaqt oralig'i bilan (T2) ifodalanadi.

	Coefficients			
	(b)	(B)	(b)	
> -B)				
> sqrt(diag(V_b-V_B))				
	fixed	random	Diffe	
> rency				
> S.E.				
x6	.055804	.0412412	.0145628	.0092516
x14	-.0290425	-.0122787	-.0167638	.0081896
x15	-.0473575	-.042184	-.0051735	.0080456
x18	-.0066224	-.0048817	-.0017407	.0030431
x19	.0518694	.0261439	.0257255	.0085909
x21	-.0029786	.0202377	-.0232162	.0087832

b = consistent under Ho and Ha; obtained from xtreg
 B = inconsistent under Ha, efficient under Ho; obtained from xtreg

Test: Ho: difference in coefficients not systematic

```

chi2(6) = (b-B)'[(V_b-V_B)^(-1)](b-B)
        =      21.19
Prob>chi2 =      0.0017
(V_b-V_B is not positive definite)

```


Agar klassik taxminlar bajarilsa, Fixed effects modeli samaraliroq bo'ladi. Shuningdek, ko'p vaqtli davrlarda xatolar kuchli ketma-ket korrelyatsiyaga ega bo'lsa, birinchi farqlash yaxshiroq bo'lishi mumkin.

Random effects estimator(REE) – statistikada tasodifiy ta'sirlar modeli yoki dispersiya komponentlari modeli deb ham ataladi. Bu model parametrlari tasodifiy o'zgaruvchilar bo'lgan statistik model hisoblanadi. Model iyerarxik chiziqli modelning bir turi bo'lib, tahlil qilinayotgan ma'lumotlar turli xil populyatsiyalar iyerarxiyasidan olingan, ularning farqlari shu iyerarxiya bilan bog'liq.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu maqolada 14 ta ma'muriy hudud bo'yicha 2010–2023-yillardagi panel ma'lumotlari (196 ta kuzatuv) asosida hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar OLS, FEE hamda REE modellari tuzildi. Biroq multikollenearlik va statistik ahamiyatlilikning boshqa testlariga tekshirish lozimligi usbu tadqiqotning cheklanganligini ifoda etib, keyingi tadqiqotlarda davom ettirishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Xin Li, Haixia Zhao, Binjie Gu, Yijiang Chen. Carbon sinks/sources' spatiotemporal heterogeneity and their spatial response to economic-social factors in relatively developed regions: A case of China's coastal area. *Journal of Environmental Management*, Volume 354, March 2024, 120494. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2024.120494>.
2. Jingwei Cheng, Xuechang Zhang, Qiang Gao. Analysis of the spatio-temporal changes and driving factors of the marine economic-ecological-social coupling coordination: A case study of 11 coastal regions in China. *Ecological Indicators*, Volume 153, September 2023, 110392. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2023.110392>.
3. Yaojia Dong, Fuyuan Wang, Kaiyong Wang. The effect and its mechanism of turning county (county-level city) into urban district on the economic development in regions with lagging urbanization: Evidence from Northeast and Southwest China. *Habitat International*, Volume 151, September 2024, 103141. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2024.103141>.
4. Fernando Isla-Castillo, Anna Garashchuk, Pablo Podadera-Rivera. Cross-sectional and spatial panel data analysis of territorial economic cohesion in the European Union regions based on convergence approach: From 2 to 8 per cent? *Socio-Economic Planning Sciences*, Volume 95, October 2024, 102012. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2024.102012>.
5. Yiran Niu, Jean-Philippe Boussemart, Zhiyang Shen, Michael Vardanyan. Performance evaluation using multi-stage production frameworks: Assessing the tradeoffs among the economic, environmental, and social well-being. *European Journal of Operational Research*, Volume 318, Issue 3, 1 November 2024, Pages 1000-1013. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2024.05.046>.
6. Wooldridge Jeffrey M. *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. The MIT Press (2010).
7. Edward W. Frees. *Longitudinal and Panel Data: Analysis and Applications for the Social Sciences*. Cambridge University Press (2004).
8. Suminori Tokunaga, Mitsuru Okiyama and Maria Ikegawa. Dynamic Panel Data Analysis of the Impacts of Climate Change on Agricultural Production in Japan. *JARQ* 49 (2), 149-157 (2015).
9. Jeffrey M. Wooldridge *Introductory Econometrics: A Modern Approach - Standalone Book Sixth Edition*.
10. Ani Katchova. "Panel Data Models" 2013. <https://sites.google.com/site/econometricsacademy/econometrics-models/paneldata-models>.
11. Björn, Erik, *Econometrics of Panel Data: Methods and Applications* (Oxford, 2016; Oxford Academic, 22 Dec. 2016). <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198753445.001.0001>, accessed 12 Nov. 2022.
12. Diggle, Peter J.; Heagerty, Patrick; Liang, Kung-Yee; Zeger, Scott L. *Analysis of Longitudinal Data* (2nd ed.). Oxford University Press. pp. 169-171. ISBN 0-19-852484-6. (2002).

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

